

Neptün çeşmeleri

SERHAT KULA

A

VRUPA şehirlerinin târihî meydanlarını süsleyen gösterişli havuz ve çeşme yapıları arasında denizlerin, deniz canlılarının ve nehirlerin tanrısı Neptün'e adanmış olanları bilhassa dikkatleri üzerinde toplar. Neptün'ün Yunan mitolojisindeki adı Poseidon'dur; göklerin tanrısı Zeus'un ve yeraltı tanrısı Hades'in kardeşidir. Ekseriyetle trident, yâni üçlü çatal mızrağıyla tasvir edilen Neptün'ün diğer sembolü de yunus balığıdır. Karısı ise Amphitrite adıyla bilinen bir su perisidir.

Hikâye o ki Neptün, okyanusun en derin yerinde mercanlar ve deniz çiçekleriyle süslenmiş, fosforlu kızıl bir ışıkla aydınlanan sarayında yaşayan bir tanrı olarak suyun saflığına ve zarâfetine sâhipti. Altın at arabası ile denizin altındaki sarayından suyun üzerine gezintiye çıkıyor, bu

gezintilerinde fırtınalar, yağmurlar ve denizin azgın dalgaları duruluyordu.

Yunan devrinden bu tarafa, Avrupalılar, Neptün (Poseidon) inanışında varlığın güzelliğini ve saf duyguyu hissettiler. Önlerinde açılıp giden uçsuz bucaksız deniz, bu bakımdan onlar için sanatın ilhâm kaynağı olabilirdi. Nitekim deniz tanrısını da estetiğin kaynağı olarak tanımladılar. Bu nedenle Neptün Çeşmeleri, genellikle denize kıyısı olan şehirlere yerleştirilmiştir. Avrupa, MS 300'lerden îtibâren Roma İmparatorluğu ile Hıristiyanlığı kabul etmiş olsa da pagan âdetlerin bütünüyle terk edildiği ileri sürülemez. Şehirleri haşmetli heykellerle süsleme geleneği, aynı zamanda Avrupa düşüncesinde egemen mitleri de açığa vurmaktadır.

Bilhassa Rönesans ile birlikte, Avrupalı heykeltıraş, ressam ve mîmârlar Ortaçağ'dan kalan kural ve kâidelerden âzâde sıra dışı eserler ortaya koydular. İnsan merkezli hümanist akımın en

zirve noktalarından birini, Michelangelo'nun "Davut" heykelinde müşâhede etmek mümkündür. Gerçekten de bu hârikalara ruh veren sanatçıların, haleflerinin önündeki çataları aşılması güç bir noktaya yükselttikleri de bir gerçektir.

Heykel ve resim sanatından bağımsız değerlendiremeyeceğimiz XVI. yüzyıl mîmârîsini, menkıbelere dayalı, mübâlağalı anlatımlar içeren sahnelerin temâşâ edildiği bir sanat galerisi gibi algılamak yanlış olmayacaktır. Usta heykeltıraş Bartolomeo Ammannati'nin yapımına 1563 yılında başladığı ve sonrasında Avrupa'nın birçok şehrine yapılan Neptün Çeşmesi, suyun şehre kanalize edilmesini kutlayan Floransa'ya şık bir hediyeydi. Piazza del Signoria'daki eserin Michelangelo tarafından lüzumsuz ve israf olarak görülmüş olmasına rağmen önemli bir geleneği başlattığı kesindir.

Bu furyada büyük pay sâhibi olan

Priego de Córdoba, İspanya.

Schönbrunn Sarayı, Viyana.

Avrupa'da, MS 300'lerden itibaren Roma İmparatorluğu ile Hıristiyanlığı kabul edilmiş olsa da pagan âdetlerin bütünüyle terk edildiği ileri sürülemez. Şehirleri haşmetli heykellerle süsleme geleneği, aynı zamanda Avrupa düşüncesinde egemen mitleri de açığa vurmaktadır.

Trevi Çeşmesi, Roma.

örnekleri, kendine âit gövde ve havuz formlarıyla olsun meydan konumlandırılmalarıyla olsun bir geleneğin belirleyicisi olurlar.

Floransa'da çok daha natürel bir tavra sâhip olan Neptün, kare formdaki bir havuz ortasında alçak bir kâideye yerleştirilmiş olarak görülür. Ağırlıklı olarak insan şeklinden türemiş canlılar ve hayvan figürleriyle kalabalık bir kompozisyonun tasarlanmıştır. Birçok Neptün çeşmesinde, mitolojide Neptün'den atların yaratıcısı olarak söz edilmesinden dolayı at figürleri de bulunur. Neptün, her örnekte olduğu gibi, konunun/yapının merkezinde yer alır.

İtalya'daki benzerlerinin birçoğu aynı simetrik formlara sâhip olmasına rağmen Nicola Salvi'nin XVIII. yüzyılda tamâmen barok bir üslûpta tasarladığı Trevi Çeşmesi, oldukça farklılık arz eder. Diğer çeşmelerle, sahne tipi tasarımı ve panoramik formu nedeniyle ayrışır. Her ne kadar Cordoba'da XVII. yüzyılda yaptırılan duvar önu Neptün çeşmesi ile benzerlikler taşısa da, hemen hemen yakın târihlerde inşâsı

tamamlanan Viyana Schönbrunn Sarayı'nın arka bahçesinde bulunan devâsâ fıskiyeli Neptün çeşmesi, Trevi ile asırlardır süren bir rekâbet içerisinde.

Dillere destan mîmârîsi ve beze-me kültürü ile nam salan Versailles Sarayı'ndaki göletin tam ortasında ve ayrıca kuzey köşesinde uzanır vaziyette duran Neptün, St. Petersburg Sarayı'nın bahçe göletinin ortasına rustik barok tarzda yapılmış olan fıskiye tipi Neptün çeşmesi ile benzerlik arz eder.

Viyana Altstadt, Tübingen, Madrid, Budapeşte, Frederiksborg, Poznan ve Baja'daki Neptün örnekleri ise dâiresel alt kâideler, küçük havuz ve kenar heykel fıskiyeler ile karakteristik çeşmelerin özelliklerini taşırlar. Almanya'da bulunan Linderhof Kalesi'nin bahçesine bir geçit şeklinde sıralı perspektif oluşturularak hazırlanan çeşme, genel ortalamanın çok dışında kalan nâdide tasarımlardan biridir. Barok sanatına âit nakış misâli ince detaylı mermer ve bezemeli ferforjeleriyle bir şâheser kabul edilen Nancy'deki Neptün Çeşmesi ise görülmeyi hak eder.

diğer sanatçı da, Ammannati'nin yardımcısı olarak çalışan ve eş zamanlı olarak Bologna'da bir başka Neptün çeşmesinin üretimine başlayan Giambologna'dır. Bologna'daki bu ikinci Neptün çeşmesinde kullanılan üçlü çatal mızraklı (zıpkın) Neptün figürü, Giambologna'yı tâkip eden heykeltıraşların elinde maniyerist bir tutumla güçlü bir akıma dönüşür. İlk çeşme